

KANGAL'DA ÂŞIKLIK GELENEĞİ*

Dr. Doğan KAYA

Sivas, Orta Anadolu'da, tarihi önemi haiz bir ildir. Coğrafi alan olarak da Türkiye'nin ikinci büyük ili olduğunu da hatırlatmak isterim. Daha ilk çağlardan itibaren birçok kavim, burayı mekân tutmuş, kendisinden izler bırakmıştır. Bunun yanında Sivas, bazı devletlere başkentlik yapmış, birkaç yüzyıl da eyalet merkezi olmuştur. Sivas, coğrafi konum bakımından da, ayrı bölgelerden, ayrı karakterde ve farklı kültürden olan insanların uğrak yeri haline gelmiş, böylece yıllar boyu ticarî, iktisadî, sosyal ve kültürel açıdan devamlı etkileşim içinde kalmıştır. Bundan dolayıdır ki Sivas, Orta Anadolu'da bir kültür merkezi olmuş, bu özelliğini yıllarca korumuştur.

İlk temsilcilerini XVI. yüzyılda bulabildiğimiz Sivas yöresi âşıklarının toplam sayısı 1000'den fazladır. Sivas İl Özel İdaresi ve Sivas kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün destekleriyle 2009 yılında yayımlanan Sivas halk şairleri adlı eserimde 813 şaire yer verilmiştir. Söz konusu kitabın basılmasının üzerinden henüz bir yıl geçmesine rağmen elimde bunlara ekleyeceğim 70 kadar şair daha bulunmaktadır. Bu da gösteriyor ki mezzalar hariç toplam 1285 köye sahip olan Sivas'ta haberdar olamadığımız, ücra köylerde yaşayan daha nice şair vardır.

Sivas'ın "âşıklar yatağı" olarak nitelendirilmesi boşuna değildir. Bu sebeplerin başında Sivas insanının şair yaratılışlı olmasının ve irsiyedin rolü büyüktür. İrsiyet konusuna daha geniş perspektiften bakacak olursak, Sivas'ta **aile âşıkları** diyebileceğimiz pek çok âşığın olduğunu söyleyebiliriz. Yüzbaşıoğlu, Derdiyer, Eme Şimşek, Gülçınar, Kasım Ülger, Yurdağül ve ailesi bunlardan bazılarıdır.

Bunların yanında kimi insanlar vardır ki, *şair yaradılışlıdır*. Küçük yaşlarda şiire, saza, söze heveslidir. Bu zevk ve heves gün gelir, kendisini de şair yazmaya kadar götürür. Şiirini söylerken tabii ki halk şiiri tekniğine uyar. Zira almış olduğu halk kültürü ve duyduğu, okuduğu, öğrendiği, bildiği şiirler, bunun için yeterli zemin hazırlar. Artık şiir söylemek onun için tutku haline gelir. Böylece kişinin özündeki şairlik istidadı ortaya çıkar.

Sivas'ta âşık sayısının fazlalığının önemli bir sebebi de "çevre" deki şartların müsait olmasıdır. Çevrede, yüzyıllar boyu süregelen, sözlü eğitim ve kültür birimi vardır ve şekillendirici faktöre sahip çevre, sürekli bunu desteklemektedir. Yetişmekte olan çocuklar ve gençler, bu sözlü eğitimi alarak günün birinde, kendisini âşıklar arasında bulmaktadır.

Sivaslı âşıkların âşıklığa başlamaları çeşitli vecheleri ile kendini gösterir. Bunların başlıcasını şöyle sıralayabiliriz:

1. Çıraklık,
2. Usta malı şiir söyleme ve çevredeki âşıklardan etkilenme,
3. Türkülü hikâye dinleyerek veya okuyarak yetişme,
4. Sazlı-sözlü ortamda yetişme,
5. Rüya sonrası âşık olma,
6. Manevî etki sonucu âşık olma,
7. Dert sebebiyle âşık olma,
8. Sevda sebebiyle âşık olma,
9. Ruhi depresyon sonucu âşık olma,
10. Millî duyguların galebe çalmasıyla âşık olma,

* Yayımlandığı yer: Kangal Araştırmaları", (Ed. Hüseyin Cilga-Cahit Can Kangal), Kangal Belediyesi Yayınları, Ankara, 2022, s. 567-573.

11. Diğer Sebepler.

Gelenek içinde yetişen kişiler, sıraladığımız faktörler sebebiyle âşık olabilmektedirler. Ne var ki, aynı faktörler başka kişilerin yahut farklı bölgelerdeki kişilerin de âşık olmalarını gerektirmez. Bu, yukarıda sözünü ettiğimiz gibi, başta irsiyet veya şairlik istidadının var olmasıyla, yetiştirme tarzı, yetiştiği ortam ve çevredeki kabuller, olayların kişide doğuracağı etkilerin ve müşahedelerin olmasıyla mümkündür.

Âşık Edebiyatının Sivas'taki ilk temsilcilerine XVI. yüzyılda rastlamaktayız. *Kul Hüseyin, Pir Ali, Pir Gaib Abdal, Pir Sultan Abdal* ve *Samut* bu yüzyılda adından söz edeceğimiz âşıklardır.

Günümüze kadar tespit ettiğimiz halk şairinin ilçelere göre dağılımı şöyledir.

1. Şarkışla (170 Şair), 2. Sivas Merkez İlçe (128 Şair), 3. Divriği (106 Şair), 4. Kangal (117 Şair), 5. Yıldızeli (62 Şair), 6. Ulaş (58 Şair), 7. Gürün (48 Şair), 8. Zara (37 Şair), 9. Gemerek (24 Şair), 10. Altınyayla (19 Şair), 11. Hafik (13 Şair), 12. İmranlı (12 Şair), 13. Doğanşar (10 Şair), 14. Suşehri (1 Şair). Akıncılar, Gölova ve Koyulhisar ilçelerinde ise herhangi bir halk şairi tespit edemedim.

Görüldüğü gibi Sivas'ta halk şairlerinin ilçelere göre yoğunluğunda Gürün 48 şairle 7. Sırada yer almaktadır. Söz konusu şairlerin adları ve yöreleri şu şekildedir:

Kangal Halk Şairleri Listesi

1. Abidin (Polat)	Soğukpınar
2. Adnanî (Adnan Bekdemir)	Kızıldikme
3. Ahmet (Acar)	Çiftlikören
4. Akarsu (Muhlis)	Minarekaya
5. Ali Baştuğ	Yellice
6. Ali Seydi (Şahin)	Merkez
7. Aslan (Tektaş)	Yarhisar
8. Asude (Fatma Pınarbaşı)	Kızılınış
9. Atilla (Akbulut)	Yeşilkale
10. Başer (Ahmet)	Dışlık
11. Benli	Hatunçayırı
12. Biçare (Paşa Karabulut)	Hamal
13. Birçare (Halis Şahin)	Genç Ali
14. Celal Baba	Soğukpınar
15. Celal Güldemir	Deliktaş
16. Cemal (Koçak)	Soğukpınar
17. Cemal (Özcan)	Çaltepe
18. Cemal (Sağlam)	Alacahan
19. Coşkun (Mustafa)	Merkez
20. Çağlayan (Mevlüt)	Bekoakgedik
21. Çelik (Ali)	Mancılık
22. Çetin	Çaltepe
23. Derdimend (Fatma Oflaz)	Merkez
24. Dilhunî (Hüseyin bilgin)	Yellice
25. Dönmez (Halis Dönmez)	Kavak
26. Dursun (Hoca)	Dışlık
27. Ebubekir (Bozhüyük)	Alacahan
28. Efganî (Hüseyin)	Soğukpınar

29. Emine (Akgün)	Merkez
30. Emsalî (Mustafa Turgut)	Sarıpınar
31. Erbay (Ali)	Ceviz
32. Erdoğan Topuz	Deliktaş
33. Eyüp (Çetin)	Mühürkulak
34. Fahimî (Abdurrahim)	Alacahan
35. Fahrî (Süleyman)	Soğukpınar
36. Fakir (Rıza Karahan)	Bahçeliyurt
37. Fatma (Hizmetli)	Merkez
38. Figanî (Abbas Yüzübenli)	Soğukpınar
39. Garip Ahmet (Karahan)	Merkez
40. Garip Metin (Dalyürek)	Alacahan
41. Genç Ozan (Erbay Ulupınar)	Bahçeliyurt
42. Gökçe (Ahmet)	Yellice
43. Halife (Bozbayır)	Akçamağara
44. Hatice (Otugüzel)	Alacahan
45. Hatice (Yıldırım)	Merkez
46. Hayati (Bilgin)	Alacahan
47. Hüseyin (Akbulut)	Hüyüklyurt
48. Hüseyin (Genç)	Alacahan
49. Hüseyin (Kara)	Dışlık
50. Hüseyin (Keskinbalta)	Onaran
51. Hüseyin (Şengül)	Dışlık
52. İbrahim (Karabulut)	Çayırova
53. İcazet (Ali Beşiktepe)	Alcahan
54. İhlasî (Bekir Akbulut)	Yeşilkale
55. İkbâlî (Karakaya)	Yeşildere
56. İlhamî (Yusuf Ziyaeddin Başer)	Merkez
57. İlhami (Arslantaş)	Etyemez
58. İlmiya (Yusuf Özcan)	Çaltepe
59. İsmail (Nar)	Karanlık
60. Kamberî (Nar)	Karanlık
61. Karagülle (Ethem)	Çaltepe
62. Karanî (Hüseyin Kara)	Dışlık
63. Kayaturan (Şevki)	Gürpınar
64. Kaynar (Abdülkadir)	Merkez
65. Kul Emsalî (Muharrem Akkaya)	Tekke
66. Kul Kanberî (Kanber Çelik)	Karanlık
67. Kul Muhibbî (Hasan Gül)	Çaltepe
68. Kul Sevindik (Sevindik Sevindik)	Çaltepe
69. Kusurî (Hasan Fehmi)	Dışlık
70. Leşkerî (Hüsnü İyidoğan)	Minarekaya
71. Mahzunî (Seyyid Gökçe)	Yellice
72. Mazlum Ali (Ali Göktepe)	Merkez
73. Mazlumî (Musa Tektaş)	Yarhisar
74. Meftunî (Abdülbaki)	Mancılık
75. Memiş (Eroğlu)	Alacahan
76. Metin Yıldırım	Deliktaş

77. Mihmanî (Hüseyin Soğuk)	Soğukpınar
78. Minhacî (Ali)	Deliktaş
79. Molla Ali (Ali Oflaz)	Boğazköy
80. Murat (Boydaş)	Deliktaş
81. Musa (Karakaş)	Dışlık
82. Mustafa (Boyras)	Kertme Ağcamescit
83. Mustafa (Karakuş)	Karagücük
84. Mükremin (Albayrak)	Alacahan
85. Nadir Nazik	Merkez
86. Nusret	İnkonak
87. Orhan (Kızlarkayası)	Akçamağara
88. Papur (Abdullah)	İğdeli
89. Rahî (Nazif Yıldırım)	Delioğlenderesi
90. Reşit (Çelik)	Alacahan
91. Revanî Veli Bozkurt)	Soğukpınar
92. Rıza (Arısoy)	Dışlık
93. Rıza (Temel)	Çaltepe
94. Ruhsatî (Mustafa)	Deliktaş
95. Ruhsatî (Eroğlu)	Alacahan
96. Salih (Çelik)	Alacahan
97. Samut (Abdüssamet)	Tekke
98. Sanatî (Abdurrahman Dursun)	Sekiliyurt
99. Seyfeddin (Gökçe)	Yellice
100. Seyfettin Kepenek	Gürpınar
101. Seyyidî (Ali Seydi Şahin)	Merkez
102. Sönmez (Mehmet)	Soğukpınar
103. Sultan (Aytekin)	Havuz
104. Suzanî (Vahap Bozkurt)	Soğukpınar
105. Süleyman (Temeltaş)	Örencik
106. Sümbül (Müslüm)	Kavak
107. Şah Makbulî (İbrahim Yüzübenli)	Soğukpınar
108. Şakirî (Bekir)	Merkez
109. Şufani (Muhsin Aksakal)	Mancılık
110. Tataroğlu (Ali Rıza Öztürk)	Kabakçevliği
111. Tektaş (Musa)	Yarhisar
112. Temizer (Tayyar)	Yellice
113. Ümran (Tokmak)	Merkez
114. Visalî (Kamber)	Kabakçiftliği
115. Yarım Ali (Bozkurt)	Dışlık
116. Zakirî (Ahmet)	Merkez
117. Zeki Baba (Zeki Karasu)	Havuz

.....

Kangal halk şairleri geleneği içinde adından söz ettiren **ilk temsilci**, XVII. yüzyılda Tekke köyünde yaşamış olan Sultan Samut'tur. Sultan Samut aynı zamanda Sivas'ta ve edebiyatımızdaki ilk âşıklardan birisidir. XIX. yüzyılda yaşayan Yelliceli Mahzunî, Kusurî, Visalî, Ruhsatî, Minhacî.

Listede adı yerleşim yerlerin yetiştirdiği **şair** sayısına göre sıralaması şöyledir:

Merkez (14), Alacahan (12), Soğukpınar (11), Dışlık (9), Çaltepe (7), Yellice (6), Deliktaş (6), Karanlık (3), Mancılık (3), Yarhisar (3), Akçamağara (2), Bahçeliyurt (2), Gürpınar (2), Havuz (2), Kavak (2), Minarekaya (2), Yeşilkale (2). Diğer yerleşim yerlerinde 1'er şair tespit edebildik.

Âşık edebiyatında şairlerin **mahlas** kullanması gelenektir. Şair şiirini tamamlarken son dördlükte adına veya mahlasına yer verir. Bunu geleneğin Kangal'da da yaşamaktadır. Tespit ettiğimiz şairlerden bazıları isimlerinin ve soy isimlerinin dışında bir kelimeyi seçip onları mahlas olarak kullanmıştır. Bunların listesini şöyle gösterebiliriz:

Adını mahlas kullananlar: Abidin (Polat), Adnanî, Ahmet (Acar), Ali Baştuğ, Ali Seydi (Şahin), Aslan (Tektaş), Atilla (Akbulut), Cemal (Koçak), Cemal (Özcan), Cemal (Sağlam), Çetin, Dursun (Hoca), Ebubekir, Emine (Akgün), Eyüp (Çetin), Fatma (Hizmetli), Halife Bozbayır, Hatice (Otugüzel), Hatice (Yıldırım), Hayati (Bilgin), Hüseyin (Akbulut), Hüseyin (Genç), Hüseyin (Kara), Hüseyin (Keskinbalta), Hüseyin (Şengül), İbrahim (Karabulut), İlhami (Arslantaş), İsmail (Nar), Kamberî (Nar), Memiş (Eroğlu), Murat (Boydaş), Musa (Karakaş), Mustafa (Boyras), Mustafa (Karakuş), Mükrem, Nadir Nazik, Nusret, Orhan, Reşit, Rıza (Arisoy), Rıza (Temel), Ruhsatî (Eroğlu), Salih (Çelik), Seyfeddin (Gökçe), Seyfettin (Kepenek), Sultan (Aytekin), Süleyman (Temeltaş), Tektaş (Musa), Ümran (Tokmak).

Soyadını mahlas kullananlar: Akarsu, Başer, Çağlayan (Mevlüt), Çelik (Ali), Dönmez, Erbay, Gökçe (Ahmet), Karagülle, Kayaturan, Kaynar, Papur, Sönmez, Sümbül, Temizer (Tayyar).

İsmi bir sıfatla mahlas kullananlar: Celal Baba, Garip Ahmet, Garip Metin, Mazlum Ali, Molla Ali, Yarım Ali, Zeki Baba (Zeki Karasu).

Farklı kelimeleri mahlas kullananlar: Asude, Benli, Biçare, Birçare, Coşkun, Derdimend, Dilhunî, Efganî, Emsalî, Fahimî, Fahrî, Fakir, Figanî, Genç Ozan, İcazet, İhlasî, İkbâlî, İlhamî, İlmiya, Karanî, Kul Emsalî, Kul Kanberî, Kul Muhibbî, Kul Sevindik, Kusurî (Hasan Fehmi), Leşkerî, Mahzunî, Mazlumî, Meftunî, Mihmanî, Minhacî, Rahî, Revanî, Ruhsatî, Samut, Sanatî, Seyyidî, Suzanî, Şah Makbulî, Şakirî, Şufani, Tataroğlu, Visalî, Zakirî (Ahmet).

Tespit ettiğimiz 117 şairin içinde 8'i **kadın** şairdir. Bunlar; Asude (Fatma Pınarbaşı), Derdimend (Fatma Oflaz), Emine (Akgün), Fatma (Hizmetli), Hatice (Otugüzel), Hatice (Yıldırım), Sultan (Aytekin), Ümran (Tokmak)'tır. Bunların hiç biri saz çalmamaktadır.

Âşıkların **tahsil** durumlarından söz edecek olursak, pek çoğu ilkokul mezunu yahut ilkokul diplomasını okul dışından almış insanlardır. İçlerinde öğretmen (Ruhsati Eroğlu) âşıkların olduğu görülse de bu, genel durumu değiştirmez.

Âşık tarzı şiir geleneği çerçevesinde eserler üreten şairler, şiirlerini **saz** eşliğinde irticalen (doğmaca) icra ederler. Ne var ki bunu pek şairlerde göremeyiz. Aynı durum, Kangal halk şairleri için de geçerlidir. Şairlerin hemen hemen yarısı saz çalamamaktadır. Meşhur âşıklardan Ruhsatî, Minhacî, Meslekî, Emsalî ve Derdimend gibi şairler, irticali olan sazı olmayan şairlerdir.

Kangal'da adından söz ettirecek çok **önemli şairler** yetişmiştir. Derdimend (Fatma Oflaz), Emsalî (Mustafa Turgut), Fahrî (Süleyman), İlhamî (Yusuf Ziyaeddin Başer), Kusurî (Hasan Fehmi), Minhacî (Ali), Papur (Abdullah), Revanî Veli Bozkurt, Ruhsatî (Mustafa), Sanatî (Abdurrahman Dursun), Suzanî (Vahap Bozkurt), Şah Turna, Zakirî (Ahmet) gibi şairler adını il dışında duyurmuş, şiirleri dikkate alınmış olanlar vardır.